

Koulujen erilaiset käytännöt maahanmuuttotaustaisten oppilaiden koulupolulla - KIEPPI-toimenpideohjelman loppuraportti

4.3 Kielitietoisuus ei ole vielä vakiintunut perusopetukseen

Keskeisiä tuloksia

- Kielitietoisuus hyödyttää kaikkia oppilaita. Kouluissa käytetään kielitietoisia menetelmiä varsin säännöllisesti oppilaiden oppimisen, toimijuuden ja osallisuuden tukemiseksi.
- Kielitietoisuus ei ole kuitenkaan vakiintunut kaikkiin kouluihin ja jokaisen opettajan opetukseen.
- Sopivan oppimateriaalin, työajan, yhteisen toimintakulttuurin ja opettajien osaamisen puutteet haastavat kielitietoisuuden opetuksen toteuttamista.

Kielitietoisuus on ollut perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa jo vuodesta 2014 lähtien. Jokainen opettaja on oppiaineensa kielen opettaja ja kielellinen malli. Opetustapa edistää kaikkien oppilaiden oppimista ja tukee esimerkiksi eri oppiaineiden tiedonalakohtaisen kielen omaksumista. Kielitietoiset työtavat ovat erityisen tärkeitä oppilaille, joilla on kehittyvä opetuskielen kielitaito ja vähäiset koulunkäyntivalmiudet.¹⁶

Opettajien ja opetuksen järjestäjien mukaan perusopetuksen henkilöstö tukee oppilaiden oppimista, toimijuutta ja osallisuutta kielitietoisin menetelmin varsin säännöllisesti tyypillisen opetusviikon aikana. Opettajat myös kokevat tehtäväkseen edistää maahanmuuttotaustaisten oppilaiden opetuskielen kehitystä. Eri oppiaineissa käytettävän kielen oppiminen vaatii opettajalta tietoista huomion kiinnittämistä kieleen. Maahanmuuttotaustaiset oppilaat hyötyvät siitä, että opettaja huomioi opetuksessa kielen rakenteita ja ilmauksia. Opetuksen järjestäjistä moni näkee, että henkilöstöllä on hyvät valmiudet kieli- ja kulttuuritietoisuuden opetuksen toteuttamiseen.³

Opettajien suhtautuminen kielitietoisuuteen kuitenkin vaihtelee eivätkä kaikki rehtorit pidä sitä tärkeänä⁶. Sen saaminen osaksi koko koulun toimintakulttuuria vaatii koko kouluyhteisön ja johdon sitoutumista. Tällöin se hyödyttää koulun kaikkia oppilaita sekä tukee heidän oppimistaan ja hyvinvointiaan.⁷ Kielitietoisuus on joissakin kouluissa olennainen osa toimintakulttuuria ja koko kouluyhteisö on sitoutunut sen toteuttamiseen. Toisissa se jää vähälle huomiolle, ja opetussuunnitelman kirjauksista huolimatta siihen saattaa liittyä myös virheellisiä tulkintoja ja käsityksiä. Voidaan esimerkiksi ajatella, että asia ei kuulu kaikille opettajille, opettajan tulisi olla oman oppiaineensa opettajan sijaan äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja tai että kielitietoinen opetus olisi aina alaspäin eriyttämistä. Osalle opettajista kielitietoisuus on myös vieras, kuormittava tai vaikea asia, vaikka oppiaineen kielen opetus muutoin on osa opetusta.^{6,7} Opetuksen järjestäjät nostavat opettajien

sitoutumisen kielitietoiseen opetukseen omissa oppiaineissaan yhdeksi ratkaisuksi maahanmuuttotasaisten oppilaiden opetuskielen oppimista, kotoutumista ja osallisuutta tukemiseksi³.

Arjessa monet asiat haastavat kielitietoista opetusta. Sekä opetuksen järjestäjät että opettajat kokevat, ettei sen suunnitteluun ja laadukkaaseen toteutukseen ole aina saatavilla esimerkiksi riittävästi työaikaa. Opettajat eivät koe saavansa sen toteuttamiseen riittävästi tukea omasta organisaatiosta.³ Myös opetusmateriaalit tukevat sitä usein heikosti, vaikka valmiiksi kielitietoiset materiaalit helpottaisivat kaikkien opettajien työtä. Kielitietoisesta opetuksen painottaminen ja sen toteutusmahdollisuuksien parantaminen nousevat vahvoina kehittämiskohteina niin aineenopetukseen, valmistavaan opetukseen kuin oman äidinkielen opetukseen liittyen sekä valmistavan opetuksen oppilaita integroitaessa aineenopettajien tunneille. Opetussuunnitelman perusteisiin ja paikallisiin opetussuunnitelmiin kaivataan myös kielitietoisuuden konkretisointia.^{2,6} KIEPPI-toimenpideohjelman ohjausryhmä suosittelee opettajien tukemiseksi kielitietoisesta opetuksen sisällyttämistä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin osana eri oppiaineiden tehtäviä (ks. liite 2).

Koulujen henkilöstöstä suuri osa on saanut kielitietoisesta opetuksesta ja pedagogiikasta täydennyskoulutusta, mutta siihen on edelleen tarvetta^{2,3,6}. Toimintatavat, osaaminen ja kiinnostus sen suhteen vaihtelevat opettajilla suuresti. Pieni osa rehtoreista ei pidä kieli- ja kulttuuritietoisesta opetuksen taitoja tarpeellisina jokaiselle opettajalle. Tällöin opettajilla ei ole esimerkiksi valmiuksia integraatiotuntien suunnitteluun ja toteutukseen.⁷ Aiheesta valmiiksi kiinnostuneet kouluttautuvat usein enemmän. Koulutuksiin eivät todennäköisesti osallistu ne, joilla on puutetta kielitietoisesta osaamisesta. Osallistumista vaikeuttaa ajan tai resurssien puute. Kielitietoisuuskoulutusten tarjoamista osana opettajien yhteisiä suunnittelu- ja koulutuspäiviä haastavat myös runsas tarjonta mahdollisista käsiteltävistä aiheista, jolloin ajasta on suurta kilpailua. Niihin tarvitaan myös paljon toiminnallisuutta ja opettajien omaan oppiaineeseen sekä opetustyöhön kiinnittämistä, jotta ne eivät jää irralliseksi arjesta.⁶

Kielitietoinen opetus on olennainen osa valmistavan opetuksen oppilaiden integraatiota. Osa aineenopettajista toivoo integraatiotunneille opetuksen tueksi lisäresursseja, jos oppilas ei voi osallistua opetukseen koulun opetuskielillä. Tätä varten opettajien kielitietoista osaamista tulisi vahvistaa.⁶ Esimerkiksi S2-opettajan ja aineenopettajan samanaikaisopetukselle on tarvetta³. KIEPPI-toimenpideohjelman ohjausryhmä suosittelee, että kouluihin tulisi luoda opettajien yhteistyötä tukevia rakenteita, kuten kielitietoisuusvastaavia tai -tiimejä (ks. liite 2).